

PARRANDACHILIKDA INNOVATSIYALARNI TADQIQ ETISH

Xoldarov Pahlavon Qahramonjon o'g'li, Vaxobov Eldorbek To'ychiboy o'g'li
Andijon Mashinasozlik instituti "Intelektual boshqaruv va kompyuter tizimlari"
fakulteti "Axborot texnologiyalari va tizimlari" yo'nalishi 4-bosqich K-21-20 guruh
talabalari

Parrandachilik tez rivojlanayotgan, ilm-fan va texnologiyani talab qiluvchi soha bo'lib, biologik xavfsizlikni ta'minlash bilan birga kompaniya samaradorligi va mahsulot raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan. Sanoatning erta etukligi ishlab chiqaruvchilarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi: sof joriy qiymat, rentabellik indeksi, diskontlangan xarajatlarni qoplash muddati va loyiha uchun ichki daromad darajasi. Globallashuv jarayonlari bilan bog'liq holda bugungi kundagi eng dolzarb muammolardan biri xalqaro raqobatning mavjudligidir. Parrandachilikda innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarurati inkor etilmaydi. Davlatning asosiy vazifasi parrandachilikni rivojlantirishning asosiy omili sifatida naslchilik xo'jaliklarini saqlab qolish va qo'llab-quvvatlashdan iborat .

Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, seleksionerlar soni va savdo kompaniyalarining tuxum yetishtirishga bo'lgan ehtiyojlari o'rtasidagi munosabatlar optimallashtirilmagan. Parrandachilikdagi vaziyat genetik jihatdan o'zgartirilgan qishloq xo'jaligi o'simliklariga o'xshaydi, bunday organizmlarning samaradorligi sezilarli. Aviagen kompaniyasi Big Data texnologiyasidan foydalanadi, u katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlaydi, turli parametrlar bo'yicha qushlarning qiyosiy tahlilini o'tkazadi, uy-joy sharoitlarini o'zgartirish to'g'risida qaror qabul qilish uchun natijalar va ma'lumotlarni taqqoslaydi; qushlarning genlarini o'z xohishiga ko'ra o'zgartirish uchun texnik imkoniyatlardan foydalanadi va GMO qushlarni yaratadi. Seleksionerlar qushlarning genomini modifikatsiyalash bilan emas, balki tahrirlash bilan shug'ullanadilar, ular epigenetika qonunlarini (fenotip shakllanishida genomning tashqi muhit bilan o'zaro ta'siri printsipli) o'rganadilar. Sanoat parrandachilikni rivojlantirishga genetika va naslchilikning hissasi texnologiya va oziqlantirishdan ancha yuqori. Taxminlarga ko'ra, seleksiya broylerlarning holatini 80% va oziqlanishini 30% yaxshilashga yordam beradi .

Parrandachilik rivojiga turtki bo'lib naslchilik ilmi va genetik salohiyati o'stirish va oziqlantirish texnologiyalari orqali amalga oshiriladi. Chorvadorlarning mehnati texnologiya rivojiga turtki bo'lib, em-xashak, asbob-uskunalar, dori-darmonlar va inkubatorlar ishlab chiqaruvchilar uchun tobora ko'proq yangi vazifalarni qo'yimoqda . Moliyaviy sabablarga ko'ra, ko'plab mamlakatlar naslchilik ishlarini bu masalada orqada qolsa, ularga yetib olish juda qiyin degan tamoyil asosida olib bormaydi. Aksariyat mamlakatlar naslchilik tadqiqotlaridan voz kechib, transmilliy

kompaniyalardan genetik material sotib olishdi. 2016 yildan 2025 yilgacha chorvachilikni rivojlantirishning amaldagi dasturiga muvofiq parrandachilikni rivojlantirish bo'yicha tubdan boshqacha konsepsiyani qabul qildi. Bu naslchilik tizimini tashkil etish bo'lib, u eng yaxshi jahon analoglariga teng genetik salohiyatga ega parrandalarning mahalliy zotlari va chatishtirishlarini yaratishni ta'minlaydi.

Bu dastur bo'yicha ishlar butun respublikadagi ilmiy-tadqiqot institutlarida olib boriladi. Mamlakatda davlat ko'magida parrandachilik markazlari va genetik markazlar (GKM) yaratish dasturi ishlab chiqilgan. Parrandachilik ilg'or texnologiyalarni faol joriy etish hisobiga jahon miqyosida ilmiy va jadal rivojlanayotgan tarmoq bo'lib, uning rivojlanishi faoliyatning uchta asosiy yo'nalishi: biologik, texnologik va innovatsion, raqamli texnologiyalarga asoslangan.

Biologik yo'nalish:

- genomik va marker tanlash;
- nutrigenomika,
- qushning genetik va biologik potentsialini aniqlash;
- biologik xavfsizlik.

Texnologik yo'nalish:

- parrandachilik uchun energiya va resurslarni tejoychi texnologiyalar;
- robototexnika,
- "aqli parrandachilik fermasi".

Innovatsion yo'nalish:

- raqamli texnologiyalar;
- raqamli platformalar.

Yevropa mamlakatlarida raqamli platforma tarqalmoqda: blokcheyn. Bu foydalanuvchilar o'rtasidagi tranzaksiyalar haqidagi ma'lumotlarni saqlaydigan va uning to'g'riligini tekshiradigan raqamli platforma. Broyler va tuxum ishlab chiqaruvchilar, protsessorlar va supermarketlar ushbu ma'lumotlar bazasining o'z nusxalariga ega bo'lib, ular minglab boshqa ommaviy axborot vositalari bilan bog'langan. Keyingi tranzaksiya davomida tarmoq blokcheynga birlashtirilgan yangi yozuvni (yoki blokni) yaratadi va tekshiradi, bu esa ob'ektlar o'rtasida xavfsizlik va tezkor operatsiyalarni ta'minlaydi.

Mahsulot ishlab chiqaruvchilari shartnomaning vaqti va joylashuvi, iste'molchilar talabi va afzalliklari haqidagi bozor ma'lumotlarining ushbu ma'lumotlar bazasini ko'rishadi. Ishlab chiqaruvchi o'z mahsulotiga bo'lgan talab haqida to'liq ma'lumot oladi, supermarketlar esa xaridorga parranda qanday yetishtirilgani haqida to'liq ma'lumot berishi mumkin. Hozirgi kunda rivojlangan mamlakatlarda arzon broyler go'shtini emas, balki zamonaviy naslchilikdan foydasiz yetishtirilgan "organik" parranda go'shtini iste'mol qilishni istamay, buning uchun qimmatroq narx to'lashga rozi bo'layotganlar ko'payib bormoqda. Zamonaviy sanoat parrandachilik

qushlar bilan emas, balki chatishtirish bilan ishlaydi. Natijada, ko'plab muvaffaqiyatli go'sht va tuxum zotlari foydalanishdan voz kechdi va naslli tovuqlarni faqat xususiy sho'ba korxonalar yoki fermer xo'jaliklarida topish mumkin edi.

Zamonaviy globallashtirish sharoitida raqobatning kuchayishi va sanksiyalar cheklovlarining joriy etilishi parrandachilikda innovatsion yo'nalishlarni rivojlantirishga majbur qiladi. Ushbu sanoatni rivojlantirish uchun kapital qo'yilmoqda, bu faqat uzoq muddatda unga biologik mustaqillikka erishish imkonini beradi. O'tkazilgan tadqiqotlar va mahalliy parrandachilikning asosiy muammolarini hal etishning muayyan yo'nalishlaridan kelib chiqib, sohani samarali rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi. .

Parrandachilik mahsulotlarini eksport qilish uchun axborot va savdo global platformalarini joriy etish. BRIKS va YeOII doirasida mahalliy parrandachilik mahsulotlarini eksport qilish uchun yuqori salohiyat mavjud. Uni rivojlanayotgan global axborot va savdo tizimlari doirasida amalga oshirish mumkin, lekin bunday platformani, xususan, parrandachilikda yaratish tashabbusi egasi bo'lgan taqdirda. Ishlab chiqarish bioxavfsizlik talablarini buzganlik uchun rahbarlar va xodimlar uchun javobgarlikni oshirish (jinoiy javobgarlik darajasigacha). Asosiy sabab beparvolik bo'lgan bioxavfsizlik darajasining yomonlashuvining umumiy tendentsiyasini hisobga olgan holda, javobgarlikni kuchaytirish, shuningdek, motivatsion mexanizmlarni yaratish kerak. Ishlab chiqarish jarayonida biosanitariya talablarini buzish oqibatlarini to'g'risida menejerlar va xodimlar o'rtasida madaniyat va tushunishni shakllantirish kerak.

Parrandachilikda selektiv tuxum yetishtirish uchun ichki bazani yaratish masalasi dolzarbdir. naslchilik korxonalarini tashkil etishni rag'batlantirish orqali mahalliy reproduktiv bazani kengaytirish. Naslchilik korxonalarini nasldor qushlarni ko'paytirish va ko'paytirish bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlarga qay darajada erishganidan kelib chiqqan holda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi kerak

Mutaxassislarining hisob-kitoblariga ko'ra, parrandachilikda bitta seleksiya-genetik markaz yaratish qiymati 5 million dollarni tashkil etadi. Qishloq xo'jaligidan tashqari barcha toifadagi fermer xo'jaliklarida chorvachilik va parrandachilik mahsulotlarini veterinariya qo'llab-quvvatlash dasturini kengaytirish. Qishloq xo'jaligi korxonalariga jismoniy vositalarni sotib olish yoki modernizatsiya qilishga qaratilgan kapital qo'yilmalar uchun 0,5 foizdan ko'p bo'lmagan stavkada kreditlar berish. Rossiyada 5% ga olingan uskunalar, Evropa va AQShda bo'lgani kabi, fermerlar 0,2% yoki 1% da oladigan uskunalar bilan hech qachon raqobatlasha olmaydi. Mahalliy fermerlar va qishloq xo'jaligi korxonalarini ko'taradigan boshqa xarajatlarni hisobga olmaganda [5, b. 145]. Tadqiqot davomida Rossiyada parrandachilikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlarini

takomillashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan takliflar sanoat darajasida ham, milliy qishloq xo'jaligi darajasida ham mavjud chora-tadbirlarga qo'shimcha hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bachkova R. S. Uy parrandachiligidagi muammolar / R. S. Bachkova // Parrandachilik. - 2018. - No 4. - B.
2. 2-5. Borisova V. L., Kramlich O. Yu., Sazonova E. A. Parranda go'shtini qayta ishlash korxonalarida boyitilgan yarim tayyor parranda go'shti mahsulotlarini ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi // Iqtisodiyotning kooperativ sektorining fundamental va amaliy tadqiqotlari. 2020. –№ 2. – 145–154-betlar.
3. Bykova N.V. Parrandachilik sanoatining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi ahamiyati / N.V. Bykova // Yuqori Volga o'lkasi agrosanoat majmuasining axborotnomasi. — 2018. — 1-son (41). - B. 67–70.
4. Davletov I. I. Perm viloyatida parrandachilikni rivojlantirishning innovatsion vektori / I. I. Davletov, V. P. Cherdantsev // Fundamental tadqiqotlar. - 2017. - No 3. - B. 115–119.